

KAROL SORBY

Jeseň 1958: zápas o politickú orientáciu Irackej republiky¹

After the successful coup the command was in the hands of those who had made the coup, Brigadier ʿAbdalkarīm Qāsim and Colonel ʿAbdassalām ʿĀrif, with the army behind them. The new rulers found it exceedingly difficult to effect a complete change, for the running of the business of government required the preservation of the administrative and financial systems, even if these were purged of corrupt elements. A complete break with the past was not possible, as it could lead to anarchy and paralysis of the machinery of government. The differences between the two leaders soon crystallized around a key policy question: union with Egypt. ʿAbdassalām ʿĀrif, encouraged by the Baʿth Party and the Arab nationalists, favoured prompt union. ʿAbdalkarīm Qāsim was more cautious in his approach to this issue. His patient and clever manipulation of affairs behind the scenes assured his success in the ensuing power struggle. In September ʿAbdassalām ʿĀrif was moved to retire from his post as deputy commander of the armed forces and shortly afterwards from his posts as deputy prime minister and minister of interior. In November he was arrested and later sentenced to death, however, the sentence was commuted to life imprisonment.

Key words: The coup of 14 July in Iraq; polarization of the political forces; struggle between the two courses; result of the struggle.

1. Úvod

Zvrhnutie monarchie vojenským prevratom 14. júla 1958 ukončilo jednu historickú etapu irackého štátu vytvoreného Veľkou Britániou po prvej svetovej vojne. Nové iracké kráľovstvo od začiatku čelilo mnohým problémom v súvislosti s lojalitou k novému štátu, lebo tam existovali silné odstredivé sily. V rámci povojnového usporiadania bola veľká kurdská menšina na severovýchode krajiny zbavená nádejí na samourčenie. Moslimské arabské obyvateľstvo bolo

¹ Štúdiá bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA, č. 2/0028/18.

rozdelené na *šī'itov* a *sunnitov*, z ktorých prví boli podstatne početnejší, ale druhí, podľa osmanskej tradície, politicky ovládali spoločnosť.² Pred 14. júlom bola iracká monarchia baštou konzervativizmu a britského vplyvu na Blízkom východe, preto jej zvrhnutie a nastolenie republiky privítala väčšina irackého ľudu s nadšením. Bol to čas veľkých nádejí a optimizmu do budúcnosti nielen pre chudobných a nezamestnaných, ale aj pre väčšinu príslušníkov ostatných spoločenských vrstiev. Mnohí verili, že konečne sa moc dostala do rúk vlády, ktorá nielen oslobodí krajinu od poručníkovania Britov a ich pomáhačov, ale bude viesť politiku zameranú na presadzovanie záujmov vlasti a národa. Podobné názory mali aj mnohí *Slobodní dôstojníci*, ktorí verili, že keď sa im podarí oslobodiť krajinu, všetko ostatné príde samo.

Revolúcia nastolila republikánsky režim a text prvého vyhlásenia oznámil vytvorenie novej vlády, v ktorej najvyššia civilná a vojenská moc bola zverená do rúk vodcov vojenského prevratu, brigadiera gšt. °Abdalkarīma Qāsima a plukovníka gšt. °Abdassalāma °Ārifā. Prvý rozkaz v mene republiky, podpísaný *Radou suverenity* (trojčlenná dočasná kolektívna hlava štátu), uvádzal, že °Abdalkarīm Qāsim bol vymenovaný za hlavného veliteľa ozbrojených síl a °Abdassalām °Ārif za jeho zástupcu. Druhý rozkaz zveril civilnú moc vláde, ktorú viedol °Abdalkarīm Qāsim ako jej predseda a úradujúci minister obrany a °Abdassalām °Ārif ako podpredseda vlády a úradujúci minister vnútra.³

Iracká revolúcia bola pre okolitý svet úplným prekvapením tak v oficiálnych, ako aj v neoficiálnych kruhoch, hoci predstavitelia západných mocností v Bagdade si uvedomovali, že všeobecná nespokojnosť môže vyústiť do povstania. Od prvých správ o prevrate boli tvorcovia politiky vo Washingtone v stave zvýšenej pohotovosti a nasledoval vyčerpávajúci rad mimoriadnych schôdzí.⁴ Veľká Británia a USA rýchlo došli k záveru, že ak okamžite nezasiahnu v Jordánsku a Libanone, dvoch bezprostredných cieľoch arabského revolučného hnutia, ich domáce režimy budú tiež čoskoro zvrhnuté. „*Bola to krajina*,“ poznamenal v súvislosti s Irakom prezident USA Dwight D. Eisenhower ráno 14. júla, „*s ktorou sme vážne počítali ako s baštou stability a pokroku v regióne*.“⁵

Väčšina arabských krajín privítala pád monarchie v Iraku. Prezident Zjednotenej arabskej republiky (ZAR) Džamāl °Abdannāšir vyjadril nádej, že Irak sa pripojí k ZAR. Libanon a Jordánsko, znepokojené irackou revolúciou, požiadali USA a Britániu o vyslanie síl na ich ochranu. Veľká Británia reagovala na žiadosť kráľa Ḥusajna o posily a USA na výzvy prezidenta Kamīla Šam°ūna.⁶ Americká námorná pechota zo šiestej flotily sa vylodila pri Bejrúte 15. júla a britské

² SORBY ml., Karol. *Dejiny irackej monarchie (1918 – 1941)*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2017, s. 24.

³ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*. London, New York, Toronto : Oxford University Press, 1969, s. 49.

⁴ GENDZIER, Irene L. *Notes from the Minefield. United States Intervention in Lebanon and the Middle East, 1945–1958*. Boulder, Colorado : Westview Press, 1999, s. 304.

⁵ EISENHOWER, Dwight D. *The White House Years. Waging Peace, 1956 – 1961*. New York : Doubleday, 1965, s. 269.

⁶ MURPHY, Robert. *Diplomat among Warriors*. New York : Doubleday, 1964, s. 397; HUSAYN, King. *Uneasy Lies the Head*. New York : B. Geis, 1962, s. 168 – 169.

výsadvkové sily prišli do Ammánu 17. júla. Táto intervencia bola zároveň mienená ako výstraha pre sovietsky blok, že Západ nedovolí žiadne rozširovanie komunistického vplyvu v regióne.⁷

Británia a USA uistili nových irackých vládcov prostredníctvom svojich diplomatov v Bagdade, že nehodlajú zasahovať do vnútorných záležitostí Iraku.⁸ ĽAbdalkarīm Qāsim zasa uistil Britániu a USA, že jeho vláda je ochotná rešpektovať záväzky Iraku voči cudzím mocnostiam vrátane zmlúv o rope a sľúbil vyplatiť náhrady za škody spôsobené na cudzích životoch a majetkoch. Turecko, zakladajúci člen *Bagdadskeho paktu*, uznalo nový režim 31. júla a USA a Británia ho nasledovali 1. augusta. Vo vyhlásení kritizujúcom rýchle uznanie západnými mocnosťami Anthony Eden napísal: „*V priebehu niekoľkých dní slobodné národy Západu uznali vládu, ktorá trpela, ak už neschválila tie strašné činy.*“⁹

V Iraku náhle odstránenie politického tlaku viedlo k rozšíreným pocitom optimizmu a pocitu takmer neobmedzených možností pre budúcnosť krajiny a z toho vytryskla všeobecná požiadavka na okamžité uzákonenie radikálnych spoločenských reforiem. V tých euforických dňoch a týždňoch sa všeobecne verilo, že najväčšie spoločenské zlo a krivdy môžu byť ľahko odstránené škrtom pera. Tí, čo boli pri moci, nemali ani skúsenosti, ani spoločnú ideológiu, čo malo za následok, že zásadné otázky, ako kto rozhoduje a aká forma vládneho a politického systému má byť prijatá, zostali nevyriešené. Podobnosť s Egyptom v prvých mesiacoch po júli 1952 je zarážajúca.¹⁰

Od prevratu prešlo len niekoľko dní a dvaja vodcovia sa začali od seba vzdáľovať – každý z nich začal zastávať stanoviská odlišné od toho druhého. Dňa 19. júla, dva dni po pristátí britských výsadvkárov v Ammáne, iracký režim vyslal delegáciu do Damasku, kde bol v tom čase na návšteve Džamāl ĽAbdannāsir. Irackú delegáciu viedol ĽAbdassalām ĽĀrif a prejavy rečníkov prednesené pri tejto príležitosti boli plné národného nadšenia, takže sa zdalo, že vodcovia hlavných arabských štátov – Egypta, Sýrie a Iraku – sa konečne stretli, aby vypracovali nástroj na dosiahnutie dlho očakávaných panarabských aspirácií.¹¹ Ešte v ten istý deň bola podpísaná zmluva, v ktorej sa hovorilo, že Irak a ZAR potvrdzujú predošlé pakty a dohody o spolupráci v oblasti politickej, vojenskej, hospodárskej a kultúrnej, najmä pakt Ligy arabských štátov (LAŠ) a zmluvu o kolektívnej bezpečnosti. Vojenská pomoc sľúbená Iraku zo strany ZAR znamenala väčšiu pomoc pri konsolidácii irackého režimu než prostriedok obrany proti vonkajšiemu útoku.

Noví muži, ktorí sa dostali k moci v roku 1958, v snahe zvládnuť štát a udržať sa pri kormidle išli cestou, ktorú vymedzovala tak politika charakteristická pre Irak, ako aj spôsob, akým

⁷ EISENHOWER, Dwight D. *The White House Years. Waging Peace, 1956 – 1961*, s. 270.

⁸ GALLMAN, Waldemar J. *Iraq Under General Nuri. My Recollections of Nuri al-Said, 1954 – 1958*. Baltimore : The Johns Hopkins Press, 1964, s. 209 – 210; MURPHY, Robert. *Diplomat among Warriors*, s. 413.

⁹ Myslel vyvraždenie kráľovskej rodiny. In: EDEN, Anthony. *Full Circle: The Memoirs of Anthony Eden*. London : Cassel, 1960, s. 423.

¹⁰ RODINSON, Maxime. “The Political System”. In: VATIKIOTIS, P. J. *Egypt since the Revolution*. London : Allen and Unwin, 1968, s. 87 – 113.

¹¹ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*. London, New York, Toronto : Oxford University Press, 1969, s. 60.

sa dostali k moci. Okamžite oznámili, že prepúšťajú z aktívnej služby všetkých generálov.¹² Navyše, keďže hlavní aktéri boli dôstojníci stredných a nižších hodností, nebolo okamžite jasné, kto je vlastne pri moci. Vzhľadom na to, že organizačná štruktúra irackej armády bola ešte „apolitická“, t. j. založená na hierarchii a hodnosti, a bola hlboko ovplyvnená vojenskými hodnotami ako „dôstojnícka česť“ a „úcta k uniforme“, skutočnosť, že väčšina *Slobodných dôstojníkov* bola približne v rovnakom veku a hodnosti a že nikto z nich nevyšiel ako neodškriepiteľný vodca v čase prevratu, znamenalo, že nikto z nich nepociťoval naliehavú príčinu skláňať sa pred určitým jednotlivcom spomedzi svojich kolegov, hoci °Abdalkarīm Qāsim a °Abdassalām °Ārif sa vynorili pomerne rýchlo ako hlavní uchádzači o moc.¹³ Navyše nikto z dôstojníkov nebol ešte schopný vytvoriť si pevnú skupinu prívržencov v ozbrojených silách, založenú buď na regionálnej, kmeňovej, alebo straníckej lojalite, takže boj o moc v týchto počiatočných mesiacoch sa mimoriadne sústreďoval na získanie si masovej podpory.

Členovia *Najvyššieho výboru* hnutia *Slobodných dôstojníkov* boli prekvapení, keď medzi vydanými dekrétmi chýbalo vytvorenie Rady revolučného velenia (RRV). Niektorí z nich neskoro popoludní 14. júla navštívili ministerstvo obrany a žiadali °Abdalkarīma Qāsima, aby ju vyhlásil, ale on ich žiadosť ignoroval.¹⁴ RRV, ktorá mala byť po revolúcii vytvorená z členov *Najvyššieho výboru Slobodných dôstojníkov*, nikdy nebola vytvorená. Ani °Abdalkarīm Qāsim, ani °Abdassalām °Ārif neboli ochotní zveriť štátnu správu do civilných rúk a vytvoriť RRV, zloženú z vedúcich dôstojníkov, ako sa s tým počítalo. Namiesto toho, v rozpore so želaním svojich prívržencov spomedzi vojakov, prevzali najvyššie politické funkcie a prevzali priamu zodpovednosť za veci verejné bez primeranej prípravy. Mnohí zo *Slobodných dôstojníkov* im nemohli odpustiť, že ich v poslednej chvíli vylúčili z akejkoľvek významnej úlohy v prevrate, za ktorý tak dlho pracovali, a s veľkou horkosťou sledovali, ako sú následne odsúvaní na bezvýznamné miesta.¹⁵ Tento krok sa ukázal ako veľká chyba oboch vodcov. Iračania sa ocitli pod vedením mužov viac alebo menej schopných využívať metódu „cukru a biča“, ktorí mali oveľa väčšiu moc ako ktorýkoľvek politik v dobách monarchie.

Režim, ktorý vzišiel z prevratu, niesol počas prvých mesiacov pečať nejasnosti. Nebolo tu nepochybné ohnisko politickej autority; iba prijatím dočasnej ústavy 27. júla 1958 boli zákonodarné a výkonné právomoci zverené rade ministrov.¹⁶ Rozhodovali teraz tí, ktorí uskutočnili prevrat, °Abdalkarīm Qāsim a °Abdassalām °Ārif s podporou armády. Noví vládcovia zistili, že

¹² DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*. London, Pall Mall and New York : Praeger Publisher, 1969, s. 45.

¹³ SLUGLETT, Marion Farouk – SLUGLETT, Peter. *Iraq since 1958. From Revolution to Dictatorship*. London, New York : I. B. Tauris Publishers, 1990, s. 53.

¹⁴ AZ-ZUBAJDĪ, Muḥammad Ḥusajn. *Tawrat 14 tammūz 1958 fī al-‘Irāq*. [Revolúcia 14. júla 1958 v Iraku]. Bagdad : Dār al-Ḥurrīja li-ṭ-ṭibā’a, 1983, s. 531 – 532.

¹⁵ ḤUSAJN, Chalīl Ibrāhīm. *Tawrat aš-Šawwāf fī al-Mawṣil 1959*. [Povstanie aš-Šawwāfa v Mošule 1959]. Diel I. Bagdad : Dār al-Ḥurrīja li-ṭ-ṭibā’a, 1987, s. 54 – 57.

¹⁶ AZ-ZUBAJDĪ, Lajṭ °Abdalḥasan. *Tawrat 14 tammūz 1958 fī al-‘Irāq*. [Revolúcia 14. júla 1958 v Iraku]. Bagdad : Dār ar-Rašīd, 1979, s. 252 – 256.

bude nesmierne ťažké uskutočniť radikálne zmeny, pretože vládnutie si vyžadovalo zachovanie štátnej správy a finančného systému, aj keď tieto zložky boli očistené od skorumpovaných elementov. Úplný rozchod s minulosťou nebol možný, lebo by bol viedol k anarchii a k paralyzovaniu štátneho aparátu. V úzkom krúžku samotných nových vládcov vznikali konflikty, a aj keď mali často osobný charakter, chápali sa, prenášali alebo prijímali verejnosťou ako výrazy odlišných alebo konfliktných politických názorov. Takto boli noví vládcovia zárukou toho, že napriek rétorike rozličné vyhlasované „zmeny“ nebudú nikdy dostatočne radikálne na to, aby ohrozili systém, z ktorého čerpali toľkú silu.¹⁷

°Abdalkarīm Qāsīm pevne veril, že najvyšší stupeň priamej kontroly je nevyhnutný pre jeho prežitie, hoci pri spätnom pohľade možno namietat', že jeho vzrastajúce odhodlanie ovládať všetky aspekty verejného života ho zbavili hlavných pilierov podpory, ktoré by mu boli mohli pomôcť, keď bol konfrontovaný sprisahaniami v ozbrojených silách. Nová ústava vyhlásila Irak za republiku a vytvorila trojčlennú Radu suverenity, aby plnila reprezentatívne funkcie hlavy štátu. Avšak žiadne zastupiteľské orgány neboli vytvorené a sám °Abdalkarīm Qāsīm zaujal miesto ministerského predsedu a ministra obrany a tiež hlavného veliteľa ozbrojených síl. Do vlády pribral °Abdassalāma °Ārifu (ako podpredsedu vlády a ministra vnútra) a niekoľko *Slobodných dôstojníkov*, ale inak vymenoval civilistov, spojených tak s *Vlasteneckou demokratickou stranou*, ako aj arabským národným smerovaním.¹⁸ To sklamalo viacerých *Slobodných dôstojníkov* očakávajúcich významnejšie funkcie, čo rada veliteľov, zložená z prívržencov obidvoch vodcov, zďaleka neplnila.

Štátna moc zostala prakticky nedotknutá. Zriedka dokážu revolúcie rýchlo nahradiť staré režimy novými, ak prípravy na také zmeny neboli robené dávno pred revolúciou, a vodcovia musia počítať s dlhým prechodným obdobím. Navyše účasť ľudu bola do značnej miery symbolická, a to aj napriek tisícom Bagdadčanov, ktorí sa zdržiavali na uliciach a oslavovali koniec starého režimu. Keď už „ľud“ vykonal svoju povinnosť počas prvých dní, mnohí boli z ulíc vytesnení a zvyšok vyzvaný, aby sa vrátil domov. V hlavnom meste i v provinciách štátna správa naďalej fungovala normálne a najnaliehavejšou úlohou, ktorá stála pred úradníkmi, bolo počítať, nakoľko je ich vlastná pozícia dotknutá zmenami na vyšších miestach.¹⁹

Vojenský režim sa snažil zaistiť si ľudovú podporu, aby legitimizoval svoje vládnutie. Prevezal model „ľudovej milície“, organizovanej podľa vzoru socialistických štátov, ktorá sa využívala ako polovojenský nástroj proti politickým protivníkom. Pokusy politických strán budovať pevnejšie formy ľudovej podpory záviseli od iniciatívy novej vláducej elity, a preto boli zraniteľné jej mocenskými hrami a jej predsudkami a zaujatosťou. To isté sa udialo aj s rozličnými inými formami spolkového života, ktoré sa objavili krátko po páde monarchie: profesijné združenia a mládežnícke a ženské organizácie, vytvorené často na oficiálny podnet, sa stali ob-

¹⁷ TRIPP, Charles. *A History of Iraq*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000, s. 149.

¹⁸ Az-ZUBAJDĪ, Muḥammad Ḥusajn. *Ṭawrāt 14 tammūz 1958 fī al-°Irāq*, s. 501 – 504.

¹⁹ De GAURY, Gerald de. *Three Kings in Baghdad, 1921 – 1958*. London : Hutchinson, 1961, s. 190 – 201.

jektom stále dotieravejšieho štátneho dohľadu a boli nakoniec podriadené systému jednoznačne ovládanému samotným premiérom.²⁰

Podobne to bolo aj v iných oblastiach. Noví vládcovia Iraku si stále viac uvedomovali, že napriek počiatočnému nadšeniu mnohých pre ideály arabského nacionalizmu a jeho projektov arabskej jednoty iba sústredenie sa na samotné iracké podmienky si môžu zaistiť politické prežitie. Irak so svojou rôznorodosťou bol sférou typicky irackej politiky, a tej bolo treba venovať pozornosť skôr, než sa začalo uvažovať o iných otázkach. Udiali sa závažné zmeny, ale muži, ktorí sa dostali k moci silou, boli viacej zaujatí bezprostredným bojom o jej udržanie. Prvé dva zákony prijaté republikou boli vyhlásené 4. augusta a týkali sa čistiek v súdnictve a v štátnej službe.²¹ Po uplynutí lehoty šiestich mesiacov zostali tieto zákony v platnosti stálym predĺžovaním a nezávislosť súdnictva sa tým stala len fikciou. Na podporu autoritatívnej moci bol vytvorený Zvláštny najvyšší vojenský súd, známy ako ľudový súd. Právomoci, ktoré dostal tento súd, boli také široké, že mohli byť uplatnené na každého, kto bol považovaný za oponenta režimu, či už za konšpiráciu proti štátu, alebo pre zapletenie sa do korupcie.²² Súd pozostával z piatich dôstojníkov, ktorým predsedal plukovník Fāḍil ʿAbbās al-Mahdāwī.

Pri analýze porevolučného vývoja v Iraku si treba uvedomiť dve skutočnosti. Po prvé – hoci *Slobodní dôstojníci* zdieľali a boli schopní reflektovať všeobecne pociťované politické aspirácie tak v oblasti domácej a najmä zahraničnej politiky, neboli to revolucionári. Väčšina z nich, ako aj väčšina ich civilných kolegov vo vláde boli vo svojom politickom myslení v zásade reformisti, dokonca konzervatívci. Boli preto oveľa opatrnejší a oveľa menej „revoluční“ ako mnohí ich prívrženci na uliciach, ktorí s takým nadšením oslavovali pád „čierneho režimu“. Po druhé – hoci ʿAbdalkarīm Qāsīm a ʿAbdassalām ʿĀrif sa ukázali ako tí, čo majú hlavnú zásluhu na zvrhnutí monarchie, v tom čase ani jeden z nich nebol veľmi známy, a keďže sa medzi nimi začali prejavovať rozpory už od prvých dní, vo verejnosti to vyvolávalo značný zmätok. Čoskoro verejnosť začala vnímať jedného ako predstaviteľa „ľavého krídla“ (irackí vlastenci a komunisti) a druhého ako predstaviteľa „pravého krídla“ (panarabskí nacionalisti) a politické spojenectvá sa postupne kryštalizovali okolo týchto dvoch pólov.²³

²⁰ ʿABDALKARĪM, Samīr. *Aḍwāʿ alā al-ḥaraka aš-šujūʿija fī al-ʿIrāq*. [Zaostrené na komunistické hnutie v Iraku]. Diel II., (1958 – 1963). Bejrút : Dār al-miršād. b. d., s. 33 – 38.

²¹ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 46.

²² AL-DŽAʿFARĪ, Muḥammad Ḥamdī. *Maḥkamat al-Mahdāwī. Aḡrab al-muḥākamāt as-sijāsija fī tāriḥ al-ʿIrāq al-ḥadīḥ*. [Tribunál al-Mahdāwīho. Najčudnejšie politické rozsudky v nových dejinách Iraku]. Bagdad : Dār aš-šūʿūn at-taqāfija al-ʿamma, 1990, s. 7 – 9.

²³ AZ-ZUBAJDĪ, Lajḥ ʿAbdalḥasan. *Tawrat 14 tammūz 1958 fī al-ʿIrāq*. [Revolúcia 14. júla 1958 v Iraku]. Bagdad : Dār ar-Rašīd, 1979, s. 415 – 416.

2. Polarizácia politických síl

A tak bezprostredne po revolúcii Komunistická strana Iraku (KSI) a jej sympatizanti boli jasne najväčšou politickou silou v Iraku a °Abdalkarīm Qāsim, ktorý v tom čase – na rozdiel od °Abdassalāma °Ārifa – nemal k dispozícii ani kmeňové, ani regionálne štruktúry, nehovoriac už o politickej strane, sa ocitol v takmer úplnej závislosti od masovej podpory. Bolo to za situácie, keď masám boli oveľa sympatickejšie ciele a ideály KSI, ako ciele alebo ideológia ktorejkoľvek inej strany.²⁴ A tak °Abdalkarīm Qāsim, skôr reformista ako revolucionár, nemal na výber iba sa prispôbiť, hoci jeho nadšenie pre komunistov bolo veľmi vlažné.

Koncom júla 1958 Michel °Aflaq, generálny tajomník a spoluzakladateľ Socialistickej strany arabskej obrody (Strany Ba'ť), pricestoval z Damasku do Bagdadu s cieľom presvedčiť novú vládu, aby sa pripojila k ZAR, ku krstným otcom ktorej patrila aj on. Tieto vyhliadky sa, samozrejme, stretli s podporou *ba'ťistov* a národniarov (*qawmījūn*). Keďže zjednotenie s Egyptom a Sýriou sa všeobecne považovalo za hlavný bod sporu medzi °Abdalkarīmom Qāsimom a komunistami na jednej strane a *ba'ťistami* a národniami na strane druhej, je potrebné vysvetliť niektoré mylné predstavy, ktoré sa stali súčasťou mnohých hodnotení z toho obdobia.²⁵

Hoci zásadné ideologické rozpory boli zjavné, nepriateľstvo medzi blízkovýchodnými komunistickými stranami a arabskými národnými organizáciami v období pred dosiahnutím nezávislosti sa prakticky neprejavovalo, keďže obidve boli jednotné v odpore voči cudzej koloniálnej prítomnosti. Navyše komunistické hnutie v Iraku sa vyvíjalo v atmosfére presýtenej názormi tak iracko-arabského, ako aj panarabského nacionalizmu, hoci fakt, že veľká časť Iračanov boli *š'ī'iti* a Kurdi, znamenal, že ten prvý, t. j. vlastenecký, pocit medzi nimi prevládal. Komunisti sa v roku 1956 znova prihlásili k arabskej jednote a začali sa zblížovať s nacionalistami.²⁶ Politika uskutočňovaná KSI úspešne spojila zásady triedneho boja so zásadami štátnej nezávislosti. Ved' KSI nielen vyrástla z boja za národnú nezávislosť, ale bola aj jej integrálnou súčasťou a získala širokú ľudovú podporu, pretože jej vedenie pochopilo, že dosiahnutie nezávislosti je nevyhnutnou podmienkou pre sociálne oslobodenie. Zoči-voči obrovskému vplyvu, ktorý sa spájal s osobou Džamāla °Abdannāšira, najmä dosah znárodnenia Spoločnosti Suezského prieplavu v roku 1956, konferencia KSI v tom roku, aj keď spájala splnenie panarabskej myšlienky s „*odstránením imperializmu z arabského sveta a uskutočnením demokratických reforiem*“, vyhlásila, že Arabi sú jeden národ a uznala, že „*pociťujú vášnivú túžbu po zjednotení*“.²⁷ V júli 1958, keď bola KSI

²⁴ BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq: a Study of Iraq's Old Landed and Commercial Classes and of its Communists, Ba'ithists and Free Officers*. Princeton : Princeton University Press, 1978, s. 828 – 829.

²⁵ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*. London, New York, Toronto : Oxford University Press, 1969, s. 86 – 88.

²⁶ BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 822.

²⁷ GRIMAL, Henri. *Decolonisation: the British, French, Dutch and Belgian Empires, 1919 – 1963*. Boulder, Colorado : Westview Press, 1978; BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 750.

do značnej miery považovaná za vedúcu politickú silu v Iraku, rastúca popularita Džamāla ʿAbdannāšira a nová situácia vytvorená vznikom ZAR nesmierne zvýšili príťažlivosť panarabizmu, osobitne medzi mestským arabským *sunnitským* obyvateľstvom.

V Sýrii predáci strany Baʿt Michel ʿAflaq a Džamāl al-Atāšī, ktorí boli nominálne v spojení so sýrskymi komunistami, vypracovali v roku 1956 interný stranický dokument zdôrazňujúci zásadný nesúlad medzi proletárskym internacionalizmom a ich vlastným svetonázorom a vyjadrili znepokojenie, že stúpajúca sovietska popularita znamená podporu pre sýrskych komunistov.²⁸ Za týchto podmienok neprekvapuje, že Michel ʿAflaq a jeho kolegovia sa náhlili do Bagdadu, aby sa pokúsili presvedčiť Iračanov o výhodnosti vstupu do ZAR. Rovnako neprekvapuje, že komunisti sa za takýchto podmienok všeobecne stavali proti tomu návrhu. Keďže hlasné volanie po zjednotení podporoval ʿAbdassalām ʿĀrif, ktorý bol známy ako zarytý anti-komunista, irackí komunisti nemali ilúzie, aký účinok by taký krok mal na ich postavenie. Ich opozícia voči zjednoteniu vyhovovala ʿAbdalkarīmovi Qāsimovi z dvoch príčin: po prvé spolu s mnohými irackými nekomunistami bol viacej irackým vlastencom (waṭanī), ako panarabským nacionalistom (qawmī); a po druhé nijako zvlášť netúžil popri Džamālovi ʿAbdannāširovi hrať druhé husle.²⁹

V tejto napätej atmosfére, keď bol štátny aparát ešte veľmi slabý, podpora ľudu mala zásadný význam pre prežitie vlády a jej vodcov. Vzhľadom na to, že politické strany neboli pred revolúciou povolené, dokonca ani Strana nezávislosti alebo Vlastenecká demokratická strana, ktoré z času na čas mohli legálne pôsobiť, nikdy neboli schopné otestovať alebo rozšíriť svoj vplyv v riadne konaných voľbách. To malo za následok, že aktívna opozícia voči monarchii bola zahnaná do ilegality. Keďže strana Baʿt a národovci boli na politickej scéne pomerne noví, skutočnú opozíciu predstavovala takmer výlučne komunistická strana, ktorá riadila väčšinu masových organizácií a odborové hnutie. Po revolúcii mohli komunisti po prvý raz zlegalizovať svoju činnosť a najmä usmerňovať nálady davov na uliciach Bagdadu, od ktorých bola nová vláda životne závislá.³⁰

Situácia, v ktorej sa nachádzal ʿAbdalkarīm Qāsim, bola paradoxná, keďže jeho vlastné politické názory boli skôr reformistické, ako revolučné. Boli oveľa bližšie názorom buržoáznej Vlasteneckej demokratickej strany – vlastenectvu (waṭanīja), podpore a ochrane domáceho priemyslu a vytvoreniu sociálneho štátu –, ako názorom komunistov. No reformistické krídlo vlasteneckej buržoázie, ktoré reprezentovala Vlastenecká demokratická strana, nedokázalo presadiť svoju hospodársku alebo ideologickú hegemóniu v celej krajine, lebo vládnuca elita, aj pomocou represívneho a korupčného prostredia, panujúceho počas posledných rokov monarchie,

²⁸ ABU JABER, Kamal S. *The Arab Baath Socialist Party. History, Ideology, and Organization*. New York : Syracuse University Press, 1966, s. 43 – 44; BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 822 – 823.

²⁹ PENROSE, Edith – PENROSE, E. F. *Iraq: International Relations and National Development*. London : Benn, 1978, s. 215; DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 79 – 81.

³⁰ BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 828.

jej zabránila vybudovať efektívnu politickú organizáciu alebo stranický aparát.³¹ Navyše náhle zvýšenie príjmov z ropy na začiatku 50. rokov spôsobilo obrovské zvýšenie spotreby, čo ďalej rozšírilo priepasť medzi veľmi bohatými a zvyškom spoločnosti a podčiarklo ťaživú potrebu veľkých spoločenských reforiem, ktoré monarchia zjavne nemala vôľu uskutočniť.

Pri absencii vplyvnej buržoáznej strany sociálnodemokratického typu, ktorá by sa bola mohla zaoberať takými otázkami, KSI bola čoraz viac považovaná za jedinou organizáciu schopnú vyjadrovať túžby a požiadavky širokých vrstiev spoločnosti, najmä keď zdôrazňovala potrebu demokratických reforiem rovnako ako revolučnej zmeny. Politikou strany bolo tlačiť na zlepšenie pomerov a radikálne reformy v rámci existujúceho spoločenského poriadku, zatiaľ čo socializmus bol vždy vykresľovaný ako ideálna spoločnosť, ktorá bude jedného dňa za vhodných hospodárskych a spoločenských podmienok v Iraku vybudovaná, ale v blízkej budúcnosti nebola považovaná za praktickú alternatívu. A tak sa KSI sústredila na také otázky ako zlepšenie životných a pracovných podmienok, rovnomernejšie rozdeľovanie bohatstva a lepšie zdravotné, vzdelávacie a sociálne služby pre všetkých. Podobné úsilie o spravodlivejšiu spoločnosť vyvíjali aj panarabskí nacionalisti a *baʿtisti*, ale pre historické a demografické príčiny panarabská ideológia nezískala dostatočný vplyv.³²

Revolučná vláda čoskoro zistila, že je nesmierne ťažké vybudovať novú politickú štruktúru a uskutočniť reformný program. *Slobodní dôstojníci* napriek tomu, že nemali skúsenosti potrebné na praktické vládnutie, neboli ochotní zveriť administratívu do civilných rúk. Príťažlivosť irackého štátu neodolateľne pôsobila na mužov, ktorí sa v roku 1958 dostali k moci. Pri hľadaní metód, ako zvládnuť riadenie štátu a udržať sa pri moci, museli sledovať logiku vyplývajúcu tak z rozmanitej politiky Iraku, ako aj zo spôsobu, ktorým sa dostali k moci. Následkom toho úprimné nádeje väčšiny obyvateľstva na nekompromisné zúčtovanie s minulosťou a na vytvorenie otvorenejšej spoločnosti, ktorá bola prebudená udalosťami roku 1958, boli postupne sklamané v nasledujúcej dekáde.³³

Slobodní dôstojníci a tí príslušníci ozbrojených síl, ktorí ich podporovali, boli veľmi rôznorodá skupina, ktorú spájala len túžba zvrhnúť starý režim. A tak boli medzi nimi zásadné názorové rozdiely v tom, akú politiku má viesť nová vláda. Pre vnútorné rozpory a žiarlivosť medzi *Slobodnými dôstojníkmi* ozbrojená akcia, keď k nej došlo, bola výsledkom činnosti iba niekoľkých mužov; nebolo to sústredené úsilie súdržnej vojenskej skupiny s vyhranenými politickými názormi. V tom spočívala väčšina ťažkostí nového režimu.³⁴ Konšpirácia v dôstojníckom zbore i mimo neho sa stala praktickou normou. S tým sa spájalo aj používanie násillia ako poslednej sankcie v ovzduší, kde vládli hlboké nezhody nielen o podstate politiky, ale aj o samotných pra-

³¹ AL-ĀDIRĀĪ, Kāmil. *Muḏakkirāt Kāmil al-ĀdirĀĪ wa tārīch al-Ḥizb al-waṭanī ad-dīmuqrāīfī*. [Memoáre Kāmila al-ĀdirĀĪho a dejiny Vlasteneckej demokratickej strany]. Bejrūt : Dār at-ṭalīʿa, 1970, s. 637 – 639.

³² BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 704.

³³ TRIPP, Charles. *A History of Iraq*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000, s. 149.

³⁴ MARR, Phebe. *The Modern History of Iraq*. Boulder, Colorado : Westview Press, 1985, s. 153.

vidlách politickej hry. Tendencia ovládať a centralizovať negovala pokusy vytvoriť provinčnú alebo spoločenskú autonómiu, mariac snahy reprezentovať pluralitu rozmanitej spoločnosti Iraku v akejkoľvek inštitucionálnej forme. Keď nová vláda prešla od negatívnej ku konštruktívnej činnosti, zistila, že je veľmi ťažké vybudovať novú spoločenskú štruktúru a presadiť reformný program.³⁵

3. Mocenský zápas medzi dvoma prúdmi

Na jeseň 1958 už reálnu moc držal v rukách ministerský predseda a rastúci zástup jeho pochybovačov. Zistil rovnako ako jeho predchodcovia v 20. rokoch, že tí, ktorí ovládajú centrum a jeho zdroje, disponujú rozsiahlymi právomocami. °Abdalkarīm Qāsim sa pri vládnutí štátu, ktorý zdedil od svojich predchodcov, veľmi nelíbil, a ako jeho oponenti na vlastnú škodu zistili, využíval tieto právomoci šikovne a bezohľadne.³⁶ Hoci °Abdalkarīm Qāsim a °Abdassalām °Ārif boli mužmi, ktorí mali najväčšiu zásluhu na úspešnom prevrate, ktorý vyústil do revolúcie, ani jeden nebol v tom čase vo verejnosti príliš známy. Preto sa medzi nimi hneď v prvých dňoch prejavili rozpory a vznikol značný zmätok v tom, kto akú úlohu zastáva. Medzi brigadierom °Abdalkarīmom Qāsimom a plukovníkom °Abdassalāmom °Ārifom vzniklo napätie, lebo každý z nich sa domnieval, že má väčšie zásluhy. Brigadier bola o stupeň vyššia hodnosť ako plukovník, ale °Abdassalām °Ārif bol presvedčený, že on reprezentuje jadro mladých *Slobodných dôstojníkov*, že on bol iniciátorom pochodu na Bagdad v júli 1958, a preto má byť uznaný za vodcu revolúcie.³⁷

Frakcionárstvo v armáde sa začalo prejavovať krátko po vzniku vojenského režimu hlavne preto, lebo vojenský velitelia sa nedokázali dohodnúť na základných politických otázkach, osobitne na arabskej jednote, a rozpory v tejto otázke panovali aj medzi *Slobodnými dôstojníkmi*. Arabskí nacionalisti presadzovali požiadavku jednoty a oslovovali dôstojníkov, ktorí sympatizovali s ich názormi. Rozpory medzi obidvoma vodcami sa týkali kľúčovej politickej otázky – zjednotenia so ZAR. °Abdassalām °Ārif, povzbudený Socialistickou stranou arabskej obrody (Ba'ṭ) a panarabskými nacionalistami, presadzoval okamžité zjednotenie, kým °Abdalkarīm Qāsim volil opatrnejší prístup.³⁸ Pre väčšinu politicky uvedomelých Iračanov úspech egyptskej revolúcie v roku 1952 bol zdrojom inšpirácie a vzoru a osoba Džamāla °Abdannāšira vyvolávala sympatie, ba dokonca zbožnú úctu, aj keď sa to neprejavilo založením *nāširovskej* politickej strany. Prítlačivosť Džamāla °Abdannāšira, kým bol Nūrī as-Sa'īd ešte pri moci, bola takmer

³⁵ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*, s. 63.

³⁶ TRIPP, Charles. *A History of Iraq*, s. 152.

³⁷ AZ-ZUBAJDĪ, Muḥammad Ḥusajn. *Ṭawrat 14 tammūz 1958 ft al-Irāq*, s. 411 – 419.

³⁸ MARR, Phebe. *The Modern History of Iraq*, s. 159.

neodolateľná pre skoro všetky odtiene politických názorov a tento stav zostal až do jesene 1958, kým rozkol medzi obidvoma vodcami nenadobudol obludné rozmery.

Otázka arabskej jednoty jednoznačne urýchlila zmenu od zjavného súladu k ostrému rozkolu. Stmelit' Arabov do jedného národa a priviesť ich pod jednu vládu – to bola ešte pred rokom vízia idealistov, vágny pocit ľudu, zbraň v arzenáli ambiciózných politických strán alebo volanie vypočítavých obchodníkov hľadajúcich väčšie trhy. Jedna črta ZAR bola od samotného začiatku zrejmná: už samotnou svojou existenciou mala inherentnú tendenciu presiahnuť svoje hranice. Pristúpenie jedného alebo viacerých susedných štátov k ZAR bolo podľa stanoviska Sýrčanov veľmi naliehavé, lebo by to bolo zvýšilo ich úlohu a dalo únii silnejší a autentickejší panarabský charakter. Preto iracká pobočka celoarabskej strany *Ba'ť* nastolila otázku zjednotenia so ZAR na program dňa.³⁹

To, čo irackému *Ba'ťu* chýbalo na sile, však kompenzoval intenzívnou agitáciou. Ambícia však nebola jediným podnetom *Ba'ťu*; jeho členov poháňal skutočný zápal pre myšlienku zjednotenia. 'Abdassalām 'Ārif cítil v panarabizme svoju príležitosť. Zároveň pociťoval úprimný obdiv voči Džamālovi 'Abdannāširovi. V tom čase bolo jasné, že nadšenie 'Abdassalāma 'Ārifa pre ZAR a jeho oddanosť osobe jej prezidenta boli nefalšované, ale bolo rovnako jasné, že 'Abdalkarīm Qāsīm považoval opakované verejné vyhlasovanie vlastného presvedčenia svojho zástupcu prinajlepšom za neuvážené a prinajhoršom za nelojálne.

Na druhej strane 'Abdalkarīm Qāsīm sa nedomnieval, že záchrana Iraku sa dosiahne tým, že sa pripojí k ZAR, a považoval presvedčenie 'Abdassalāma 'Ārifa za úplne nerozumné a zároveň za hrozbu pre svoju vlastnú pozíciu.⁴⁰ Aj keď každý projekt zjednotenia by bol pre 'Abdassalāma 'Ārifa znamenal, že sa bude musieť podrobiť Džamālovi 'Abdannāširovi ako staršiemu partnerovi, táto perspektíva sa mu zdala neporovnateľne príťažlivejšia ako podrobiť sa 'Abdalkarīmovi Qāsīmovi a zostať mimo politického rámca, do ktorého chcel, aby sa Irak dostal. V roku 1958 sa totiž panarabská ideológia identifikovala s úlohou Džamāla 'Abdannāšira ako vodcu arabskej jednoty a nebolo tu miesto pre ďalšieho vodcu rovnakej veľkosti. Treba pripomenúť aj to, že od revolúcie neuplynul ani mesiac a nič vrátane vodcovstva 'Abdalkarīma Qāsima ešte nebolo pevne zakorenené. Navyše vlastné ambície 'Abdassalāma 'Ārifa boli stále podnecované návrhmi z rozličných strán, že on je vychádzajúcou hviezdou irackej revolúcie a čoskoro sa môže dostať do pozície, aby mohol 'Abdalkarīma Qāsima vyšachovať, tak ako to urobil Džamāl 'Abdannāšir s Muḥammadom Nadžībom v Egypte.⁴¹

Hlavná príčina konečnej zrážky medzi dvoma vodcami sa týkala páľčivého problému, či sa má Irak spojiť s Egyptom a Sýriou v ZAR. Najjasnejším vyjadrením rozporov na špičke bola prehlbujúca sa priepasť medzi dvoma vodcami. Ich politické rozpory čoskoro viedli k boju

³⁹ DEVLIN, John F. *The Ba'ṯh Party. A History from Its Origins to 1966*. Stanford, Ca. : Hoover Institution Press, 1976, s. 149.

⁴⁰ SLUGLETT, Marion Farouk – SLUGLETT, Peter. *Iraq since 1958. From Revolution to Dictatorship*, s. 59.

⁴¹ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 79 a 89.

o vodcovstvo revolúcie, čo bol boj o najvyššiu moc rovnako ako zrážka ideálov a osobností. Napriek skutočnosti, že prevrat bol spoločným úsilím, °Abdassalām °Ārif sa čoskoro začal stavať do stredu verejného záujmu. V široko propagovanej ceste po provinciách robil neuvážené prejavy, v ktorých rozhodne podporoval zjednotenie so ZAR. Často hovoril o Džamālovi °Abdannāširovi, pričom len zriedka spomenul °Abdalkarīma Qāsima.⁴² Rivalita týchto dvoch mužov nebola len osobná, ale dotkla sa aj dlho nezodpovedanej otázky identity Iraku ako možného národného štátu alebo ako administratívnej časti širšieho arabského národa. V tomto smere existencia ZAR konfrontovala nových vládcov v Bagdade okamžitým testom. °Abdassalām °Ārif bol obdivovateľom Džamāla °Abdannāšira, a tak zdieľal názor arabských nacionalistov, že neodkladný prístup Iraku k ZAR je nielen žiaduci, ale aj nevyhnutný pre obranu nového režimu. Bol si vedomý toho, že heslo „arabskej jednoty“ mu dáva množstvo nasledovníkov v armáde i mimo nej.⁴³

Pre °Abdalkarīma Qāsima to bol určite šok, keď zistil, že muž, ktorému najviac dôveroval, je jeho potenciálnym rivalom s predstavami pre neho neprijateľnými. Aj keď bol ochotný nastoliť blízke vzťahy s ostatnými arabskými krajinami a možno aj federáciu so ZAR, bol viac irackým vlastencom, ako arabským národovcom a nikdy by nebol súhlasil s tým, aby sa vzdal zvrchovaných práv Iraku tak, ako to urobila Sýria. Aby odolal panarabskému tlaku, podnikol skupiny stavajúce sa proti arabskej jednote a zašiel tak ďaleko, že s cieľom oslabiť pravicové skupiny sa začal zblížovať s ľavicovými skupinami. Jeho rozhodnutie presadzovať túto politiku sa, prirodzene, dotklo smerovania revolúcie, ale ovplyvňovala ho hlavne skutočnosť, že °Abdassalām °Ārif spochybňuje jeho vodcovstvo.⁴⁴ Vzrastajúce rozpory ho donútili spojiť sa so silami odmietajúcimi zjednotenie, hoci vedel, že to ho ešte viac priblíži ku komunistom. A tak 7. augusta zariadil, aby KSI zorganizovala obrovskú demonštráciu volajúcu po „federácii“ so ZAR a pokúsil sa tým – hoci neúspešne – prinútiť °Abdassalāma °Ārifu, aby sa prispôbil. Manifestácia bola dostatočne impozantná na to, aby mocne otriasla *ba‘tistami* a podobne zmýšľajúcimi nacionalistami.

Arabskí nacionalisti (al-qawmījūn) reprezentovali jeden z hlavných prúdov politického názoru v Iraku. Cítili, že základ ich politickej existencie je ich „arabstvo“ (*‘urūba*). Od roku 1955 ich viera v arabskú identitu znamenala, že ich priťahoval Džamāl °Abdannāšir, ústredná postava arabského sveta, hoci v žiadnom prípade neboli všetci ochotní viesť svoju lojalitu do krajnosti a presadzovať „okamžité úplné zjednotenie“ so ZAR.⁴⁵ Hoci arabská jednota bola kľúčovým záujmom nacionalistov a *ba‘tistov* – ktorých prívrženci v Iraku neboli v tom čase veľmi početní, je nepravdepodobné, že by už pred júlovou revolúciou bolo došlo k transformácii tejto myšlienky do konkrétneho plánu na začlenenie Iraku do ZAR. Nie sú náznaky, že by bol taký plán koloval medzi *Slobodnými dôstojníkmi*, veď ZAR vznikla zhodou okolností ako nápad sýrskych

⁴² MARR, Phebe. *The Modern History of Iraq*, s. 159.

⁴³ TRIPP, Charles. *A History of Iraq*, s. 152.

⁴⁴ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*, s. 92.

⁴⁵ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 69.

baʿtistov, a nie Džamāla ʿAbdannāšira.⁴⁶ Preto pretavenie myšlienky po zjednotení do konkrétneho plánu na rozšírenie ZAR sa zrejme datuje od návštevy Michela ʿAflaqa v Bagdade na konci júla 1958 a dychtivo sa k nej prihlásil ʿAbdassalām ʿĀrif, pre ktorého bola osobitne príťažlivá.

Hlavných účastníkov mocenského boja v Iraku možno ľahko identifikovať. Arabskí nacionalisti (nacionalisti), ktorí dávali prednosť ideálu panarabizmu, pokračovali v tradícii Strany nezávislosti, ale inšpiráciu brali predovšetkým z egyptskej revolúcie a často hľadali na Džamāla ʿAbdannāšira ako na vodcu. V takej situácii, aká sa vyvinula v Iraku po revolúcii, ich postoj voči ʿAbdalkarīmovi Qāsimovi veľmi rýchlo ochladol.⁴⁷ Pre väčšinu politikov, ktorí volali po okamžitom zjednotení (hoci, samozrejme, nie pre mnohých bežných členov), panarabizmus a zjednotenie boli do veľkej miery taktické pojmy a „zjednotenie“ bolo skôr palicou na komunistov, ktorých mohli obviňovať zo zrady arabského národa, než skutočný politický cieľ alebo alternatíva, ako je zjavné z úplnej absencie akéhokoľvek pokroku v tomto smere v obdobiach, keď buď nacionalisti, alebo *baʿtisti* mali v rukách skutočnú moc.

Tesne spojená s arabskými nacionalistami a opierajúca sa o podporu tých istých vrstiev bola Socialistická strana arabskej obrody (Baʿt). Hlavný impulz pre rast strany Baʿt prišiel po prevrate v roku 1958, keď využili vlnu sympatií voči arabskému nacionalizmu, aby organizovali a získavali prívržencov.⁴⁸ *Baʿtisti* mali s nacionalistami spoločný cieľ, arabskú jednotu, ale Džamāl ʿAbdannāšir nebol ich idolom. Namiesto toho hľadali na Sýriu, kde strana vznikla a kde ležala jej najpevnejšia základňa. Jej prísna organizácia a ideológia urobila z nej oveľa efektívnejšieho rivala v mocenskom boji, ako bola beztvorá skupina arabských nacionalistov. Ak sa počas oných mesiacov nevynoril jasný obraz tejto strany, príčinou bolo to, že v mysliach verejnosti sa zväčša identifikoval so všeobecným hnutím pre „okamžité zjednotenie“. Vodcovia strany Baʿt tak ako komunisti dávali prednosť tomu, aby podrobnosti o ich štruktúre a ich identite zostali skryté, ale na rozdiel od komunistov nerobili vypočítavé snahy na preniknutie do tlače a profesijných organizácií.⁴⁹

Charakteristickým znakom porevolučného kvasu je politická nestabilita revolučných vlád a cyklické prevraty. Osobné aspekty mocenského boja nesmú zakryť pravé politické témy, ktoré v tomto zápase hrali rozhodujúcu úlohu. Opozičné elementy, ktoré sa vynorili, aby získali pozície, rýchlo rozkladali jednotu nového režimu a hnali krajinu do chaosu. Preto sa ʿAbdalkarīm Qāsim postupne začal zjavovať na verejnosti a prednášať prejavy, ktorými vyvolával davový súhlas a podporovali ho aj politici odmietajúci panarabský nacionalizmus. V júli a auguste 1958 začal prijímať delegácie z provincií, pred ktorými robil populistické vlastenecké vyhlásenia.⁵⁰

⁴⁶ JANKOWSKI, James. *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*. Boulder, Colorado : Lynne Rienner Publishers, 2002, s. 108 – 111.

⁴⁷ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 69.

⁴⁸ DEVLIN, John F. *The Baʿth Party. A History from Its Origins to 1966*, s. 150.

⁴⁹ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 71.

⁵⁰ ʿALĪ, Muḥammad Kāzīm. *Al-ʿIrāq fi ʿahd ʿAbdalkarīm Qāsim, 1958 – 1963*. [Irak v období ʿAbdalkarīma Qāsima]. Bagdad : Maktaba al-Jaʿza al-ʿarabija, 1989, s. 140 – 141.

Vedúca skupina naľavo bola jasne Komunistická strana Iraku, ktorá sa znova viedla na po-revolučnej eufórii. Komunisti pokračovali pri oslovovaní nemajetných, *š'ītov*, Kurdov a inteligencie. Zdalo sa, že °Abdalkarīm Qāsim sa prikláňa k druhému významnému uchádzačovi na ľavej strane, Vlasteneckej demokratickej strane, ale nanešťastie táto strana nebola o nič lepšie organizovaná ako v minulosti a čoskoro v nej došlo k rozkolu medzi tými, ktorí podporovali ministerského predsedu, a tými, ktorí stáli proti nemu.⁵¹ Vlastenecká demokratická strana, hľadajúca záruky pre slobodný politický život a iné demokratické slobody, sa zomkla okolo °Abdalkarīma Qāsima. Avšak najsilnejšiu a rozhodujúcu podporu poskytli premiérovi komunisti. Možné zjednotenie so ZAR spôsobilo istý nepokoj medzi komunistami: nemali ilúzie, čím by splynutie hrozilo ich strane.⁵² Možno usudzovať, že málo nadšené prijímanie návrhu okamžitého zjednotenia zo strany KSI bolo menej vecou princípu, ako reakciou na nedobré skúsenosti sýrskych a egyptských súdruhov s fungovaním ZAR.

Tak ako si °Abdalkarīm Qāsim upevňoval svoju vodcovskú pozíciu, nacionalisti-*nāširovci* a strana Ba'ť začali šíriť propagandu, že je iba nástrojom komunistov. Postupne sa stávali hlavným ohniskom opozície voči komunistom, v čom ich materiálne i morálne podporoval Džamāl °Abdannāšir a jeho prívrženci v Sýrii.⁵³ Splynutie so ZAR by bolo znamenalo ostrejší obrat v živote Iraku a Blízkeho východu, než sa počítalo v revolúcii 14. júla. Každá sila s materiál- nými záujmami na rozdrobenosti arabského národa bola skôr alebo neskôr nútená postaviť sa na odpor pokusom na zjednotenie. Vytvorenie ZAR vyvolávalo neprijemné predtuchy aj medzi veľmocami, ktoré mali v regióne hospodárske a strategické záujmy, a perspektíva jej rozšírenia im spôsobovala ešte väčší nepokoj. Dokonca aj keď sa nový iracký režim rozhodol zachovať existujúci spoločenský a politický systém – a alternatívy zostali otvorené po celý rok 1958 a časť roka 1959 –, bola tu stále široká škála možných ciest v otázke pozemkovej reformy alebo znárodnenia ropy a priemyslu.⁵⁴

Toto boli dôležité otázky, ktoré rozdeľovali obyvateľstvo. Zvlášť znepokojovali nábožen- ských konzervatívcov a iné vplyvné skupiny spoločnosti, ktoré sa začali stále viac obávať toho, čo denne počúvali z káhirskeho rozhlasu, že najsilnejšie tlaky sú vyvíjané zľava. °Abdalkarīm Qāsim poskytol príčinu myslieť si, že nie je proti zjednoteniu, ale iba proti bezhlavému vrhaniu sa doň. V septembri 1958 však bolo už každému jasné, že sa priklonil na stranu partikularistov a stal sa centrom ich nádejí, aj keď naďalej tvrdil že je „*nad trendmi a náklonnosťami*“.⁵⁵ A tak zjednotenie bolo skôr zásterkou, ako podstatou rozkolu medzi komunistami a ich protivníkmi. Osobné postoje °Abdalkarīma Qāsima pre slabú podporu medzi dôstojníkmi zhodou okolností splyvali s citlivejšou opozíciou komunistov proti praktikám ZAR. Táto kritická slabosť nútila

⁵¹ °ALĪ, Muḥammad Kāzim. *Al-°Irāq fī °ahd °Abdalkarīm Qāsim, 1958 – 1963*, s. 159.

⁵² BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 827.

⁵³ °ABDALKARĪM, Samīr. *Aḏwā °alā al-ḥaraka aš-šujū°ija fī al-°Irāq*. [Zaostrené na komunistické hnutie v Iraku]. Diel II. (1958 – 1963). Bejrút : Dār al-miršād. b. d., s. 60.

⁵⁴ Az-ZUBAJDĪ, Lajť °Abdalḥasan. *Ṭawrat 14 tammūz 1958 fī al-°Irāq*, s. 300 – 305.

⁵⁵ BATATU, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, s. 818.

‘Abdalkarīma Qāsima manévrovať medzi nacionalistami a komunistami, a tak, ako to diktovala situácia, rozohrával jedných proti druhým. Jeho prežitie záviselo od toho, že nedovolí žiadnemu z oboch táborov, aby sa stal príliš silným alebo aby sa obidva dohodli.

4. Výsledok politického zápasu

V auguste a na začiatku septembra ‘Abdassalām ‘Ārif počas návštev v provinciách pokračoval vo verejných prejavoch na podporu arabskej jednoty, pričom sa snažil získať nacionalistickú podporu pre vlastné vedenie. ‘Abdalkarīm Qāsim ignoroval jeho vystúpenia, lebo si bol istý, že jeho rival si tým odcudzí mnohých ľudí, a zároveň začal medzi dôstojníkmi získavať podporu pre seba. Následne 10. septembra sa mu podarilo dosiahnuť odvolanie ‘Abdassalāma ‘Ārifa z funkcie zástupcu hlavného veliteľa ozbrojených síl.⁵⁶

Zápas udržiaval bývalú polarizáciu inteligencie medzi nacionalistov a ľavičiarov, ale teraz s rozdielom, ktorý bol zlou predzvesťou do budúcnosti. Štyri spomínané zoskupenia vzájomne súperili o dominantné postavenie v štáte. Zatiaľ čo staršie opozičné skupiny – hlavne Strana nezávislosti a Vlastenecká demokratická strana – boli zakotvené v liberálnych tradíciách, strana Ba‘t a komunisti boli obe tajné, vysoko organizované skupiny, zamerané na úplný monopol moci, keby bolo treba aj s použitím bezohľadných metód.⁵⁷ Po odstránení ‘Abdassalāma ‘Ārifa sa situácia arabských nacionalistov a *ba‘tistov* zhoršila a obidve skupiny sa rýchlo snažili nahradiť svoje straty. Ostrý zápas, ktorý sa rozohrel v nasledujúcom období, sa prejavoval snahou nacionalistov vrátiť sa k moci odstránením premiéra. Táto nacionalistická výzva spôsobila, že ‘Abdalkarīm Qāsim sa stále viac opieral o ľavicu. Zápas zanechal jazvy: vytvoril strach z chaosu, ktorý čoskoro pochoval každú nádej na návrat demokratického systému. Polarizoval vládnucu elitu na nacionalistov a ľavičiarov a zanechal dedičstvo narastajúceho násillia a bezohľadnosti, ktoré sa s postupujúcim časom stupňovali.

Pomery v krajine sa zhoršovali; ‘Abdassalām ‘Ārif odmietol prijať porážku a ďalej širil svoje názory. V septembri, po tom, čo urobil ďalší pokus o získanie vodcovstva oživením myšlienky RRV vo verejnom prejave 30. septembra, ‘Abdalkarīm Qāsim ho zbavil aj funkcie podpredsedu vlády a ministra vnútra.⁵⁸ Po uvoľnení ‘Abdassalāma ‘Ārifa z funkcií, ‘Abdalkarīm Qāsim odvolal aj ďalších prominentných arabských nacionalistov.⁵⁹ Skutočnosť, že „víťazstvo“ ‘Abdalkarīma Qāsima nad ‘Abdassalāmom ‘Ārifom sa zdalo tak úzko späté s otázkou arabskej jednoty, znamenalo, že sa to dotklo väčšiny ostatných prominentných arabských nacionalistov v Iraku a zvýšilo pocit polarizácie medzi rozličnými politickými skupinami. To veľkou mierou

⁵⁶ HUSAJN, Chalīl Ibrāhīm. *Ṭawrat aš-Šawwāfī al-Mawṣil 1959*, s. 210 – 212.

⁵⁷ MARR, Phebe. *The Modern History of Iraq*, s. 161.

⁵⁸ Az-ZUBAJDĪ, Lajl ‘Abdalḥasan. *Ṭawrat 14 tammūz 1958 fī al-‘Irāq*, s. 419.

⁵⁹ HUSAJN, Chalīl Ibrāhīm. *Ṭawrat aš-Šawwāfī al-Mawṣil 1959*, s. 301 – 348.

prispelo k fanatizmu a vehemencii, ktorou bol zápas medzi nimi vedený v nasledujúcich rokoch. Nakoniec, po odstránení °Abdassalāma °Ārifu, °Abdalkarīm Qāsim už nemal vážneho rivala a po októbri 1958 ho začali nazývať „jediným vodcom“ (az-za°im al-awḥad).⁶⁰

Po zbavení °Abdassalāma °Ārifu všetkých politických funkcií sa °Abdalkarīm Qāsim najprv pokúsil dostať ho z krajiny tým, že mu ponúkol miesto veľvyslanca v Nemeckej spolkovej republike. °Abdassalām °Ārif najprv rozhorčene odmietol prevziať funkciu, preto 11. októbra °Abdalkarīm Qāsim pozval svojho rivala do svojej kancelárie na ministerstve obrany, aby urobil posledný pokus presvedčiť ho, aby odcestoval. Na schôdzi bol prítomný Aḥmad Šālih al-°Abdī, náčelník generálneho štábu, a niekoľko ďalších dôstojníkov. Stretnutie trvalo celý deň, keďže hádka medzi oboma mužmi pokračovala. Neskoro popoludní si °Abdassalām °Ārif uvoľnil pištoľ z opaska. °Abdalkarīm Qāsim tvrdil, že ho chcel zabiť, ale °Abdassalām °Ārif sa bránil tým, že chcel spáchať samovraždu. Výsledok stretnutia bol taký, že °Abdassalām °Ārif sa musel podriaďiť a súhlasil s tým, že dočasne odcestuje do Bonnu.⁶¹

°Abdassalām °Ārif pricestoval do Viedne 12. októbra. Nejaký čas strávil v Európe a potom 4. novembra sa tajne vrátil do Bagdadu, kde kolovali chýry o pokuse zvrhnúť režim. Na druhý deň ho bezpečnostné zložky, ktoré presne sledovali jeho pohyby, zadržali na základe obvinenia, že sa pokúsil zavraždiť vodcu a snažil sa zvrhnúť vládu. Vo vyšetrovacej väzbe ho držali vyše mesiaca a potom, 27. decembra 1958, bol postavený pred tribunál Fāḍila °Abbāsa al-Mahdāwīho a súdený s vylúčením verejnosti. Tak sa začal súd, ktorý mal svetu odhaliť mnohé tajomstvá revolúcie. °Abdassalām °Ārif odmietol všetky obvinenia a tvrdil, že je oddaný vodcovi a lojálny voči princípom revolúcie.⁶²

Súd 5. februára 1959 odsúdil °Abdassalāma °Ārifu na smrť a vylúčil ho z ozbrojených síl. Rozsudok bol neskôr na odporúčanie súdu zmenený na doživotné väzenie. °Abdalkarīm Qāsim možno chcel využiť rozsudok ako hrozbu pre odsúdeného a jeho prívržencov. To dočasne eliminovalo °Abdassalāma °Ārifu, ale nedokázalo neutralizovať tých, ktorí s ním zdieľali názory o nutnosti zjednotenia so ZAR. Vo väzení zostal najbližšie tri roky a na jeseň 1961, po vystúpení Sýrie zo ZAR, bol zbavený viny a prepustený.⁶³ Do politického života sa vrátil až vo februári 1963 po krvavom zvrhnutí režimu °Abdalkarīma Qāsima.

⁶⁰ SLUGLETT, Marion Farouk – SLUGLETT, Peter. *Iraq since 1958. From Revolution to Dictatorship*, s. 60.

⁶¹ DANN, Uriel. *Iraq under Qassem. A Political History, 1958 – 1963*, s. 83.

⁶² AL-DŽA°FARĪ, Muḥammad Ḥamdī. *Mahkamāt al-Mahdāwī. Aḡrab al-muḥākamāt as-sijāsija fi tāriḥ al-°Irāq al-ḥadīth*, s. 102 – 103.

⁶³ KHADDURI, Majid. *Republican Iraq. A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958*, s. 98.